

Antropologia Synergiczna Sergiusza Chorużyja jako klucz do rozumienia kondycji człowieka współczesnego

prezentacja rozprawy

Cele, założenia metodologiczne i ogólna forma rozprawy

W pracy przedstawiono Antropologię Synergiczną (dalej SA) Sergiusza Chorużyja (1941–2020) na podstawie materiałów źródłowych (tekstów samego autora) i literatury pomocniczej (tekstów innych autorów). Celem pracy była (a) krytyczna prezentacja SA, (b) ukazanie jej heurystycznego potencjału dla szeregu dyscyplin humanistycznych, (c) umiejscowienie SA w kontekście współczesnej filozofii, teologii chrześcijańskiej i całej humanistyki. Realizacja tych celów wymagała przeanalizowania i całościowego zrekonstruowania SA w formie przyjętej dla rozprawy akademickiej.

Rekonstrukcji SA dokonano na podstawie tekstów Chorużyja, jego wykładów i wywiadów, dążąc do zrozumienia autora u źródeł jego myśli. Przyjętą metodę badawczą można określić jako fenomenologię hermeneutyczną lub rodzaj hermeneutyki opisowej. Starano się zrozumieć myśl rosyjskiego filozofa w jej dynamice, śledząc logikę jej kształtowania, sposób wyłonienia nowej ogólnej perspektywy antropologicznej z kilku podstawowych intuicji oraz ontologicznych i epistemologicznych założeń

Na całość rozprawy składają się wstęp, trzy główne części, podsumowanie oraz bibliografia przedmiotu. We wstępie określono cele doktoratu, opisano metodę badawczą oraz założenia translatorskie. Część pierwsza ma charakter opisowy. Jej treścią jest przedstawienie ontologicznych i epistemologicznych założeń SA, historia (logika) jej powstawania na tle biografii Chorużyja. Część druga ma charakter analityczny. Dokonano w niej próby systematycznego ujęcia SA jako narzędzia teoretycznego. Część trzecia jest syntetyczna. Przedstawiono w niej wybrane dziedziny oraz sposoby praktycznego zastosowania SA. W podsumowaniu dokonano szeregu zestawień idei Chorużyja z autorami należącymi do tradycji współczesnej filozofii zachodniej oraz myśli prawosławnej. Przedstawiono też krytyczną dyskusję toczącą się wokół niektórych fundamentalnych założeń SA.

Prezentuję SA w dwóch perspektywach – diachronicznej (§2, §3, §4) oraz synchronicznej (§1, §5, §6). W pierwszym przypadku SA ukazuje się w jej dynamice i rozwoju, w drugim – jako zwarty i koherentny kompleks idei. Rozprawa stanowi szereg wglądów w koncepcję rosyjskiego filozofa, spojrzeń za każdym razem z nieco innej perspektywy.

Antropologia Synergiczna w krajobrazie współczesnej myśli zachodniej

Punktem wyjściowym SA jest przekonanie o dzisiejszym kryzysie antropologicznym w wymiarze teoretycznym oraz na płaszczyźnie praktycznej. Dostrzeganie głębokiego kryzysu (etycznego, epistemologicznego, etc.) – to intuicja napędzająca filozofię od czasów Platona. SA doskonale się wpisuje w obecne dyskusje wokół istoty filozofii, jej miejsca wśród innych dyscyplin, jej pola przedmiotowego, wykorzystywanych w niej metod i stosowanych kryteriów. Bezpośrednią inspiracją dla autora SA służy myśl Sørensa Kierkegaarda (kategoria „otwarcia”), Edmunda Husserla (strategia „niewielkiej uratowanej części”), Martina Heideggera (pojęcie „różnicy ontologicznej”) i Michela Foucaulta (kategoria „praktyk siebie”).

Postawa filozoficzna Chorużyja wpisuje się w tendencję deterytorializacji filozofii, jej wejścia w obszar innych dyscyplin naukowych (por. Gilles Deleuze, Alain Badiou), odnalezienia w nich własnych podstaw, pojęć i kryteriów. Filozof rosyjski nie utożsamia siebie z postmodernizmem, raczej odcinając się od tego nurtu i formułując alternatywę wobec niego.

Sergiusz Choruży traktuje antropologię jako dyscyplinę autonomiczną wobec filozofii, jako projekt transdyscyplinarny oparty na własnej metodologii i słownictwie (por. René Girard). Myśl rosyjskiego autora nie ma charakteru ściśle teoretycznego, nie stanowi też nauki praktycznej opartej na faktach uzyskanych w badaniach empirycznych. Kluczowym dla niego tematem jest dzisiejsza kondycja ludzkości. Choruży określa ją jako dążenie do gatunkowej eutanazji człowieka. Możliwość przeciwdziałania apokaliptycznym tendencjom jest założona w chrześcijaństwie, które posiada uniwersalną antropologiczną wartość. Filozof dostrzega w dzisiejszym człowieku pomieszanie różnych antropologicznych formacji, odmiennych toposów Granicy Antropologicznej.

Dystansując się od klasycznej antropologii zachodniej i leżących u jej podstaw kategorii podmiotu i substancji, filozof rosyjski wpisuje się we współczesną dyskusję wokół przyszłości kategorii podmiotu ludzkiego snutą w fenomenologii francuskiej (por. Michel Henry, Jean-Luc Nancy). Miejscem spotkania fenomenologii i teologii jest dla Chorużyja doświadczenie antropologiczne. Filozof dystansuje się od kategorii substancji oraz uwypukla dynamiczne aspekty bytowe wyrażane w kategoriach „energia”, „synergia” czy „przebóstwienie”. W przekonaniu filozofa nowa antropologia ma być „Antropologią Granicy” raczej niż „Antropologią Centrum”.

Antropologia Synergiczna w kontekście współczesnej myśli prawosławnej

Filozof rosyjski odwołuje się do podkreślanego przez Ojców Kapadockich rozróżnienia pomiędzy istotą (οὐσία) a osobą (ὑπόστασις, πρόσωπον). Przyjmuje on prawosławną postawę metodologiczną, zgodnie z którą osoby ludzkiej nie można wyrazić za pomocą pojęć lub definicji, człowiek stworzony na obraz i podobieństwo Boga jest przedmiotowo niepoznawalny, tak samo, jak niepoznawalnym jest jego Boski Archetyp. Filozof unika jakichkolwiek definicji człowieka czy osoby ludzkiej, koncentrując uwagę na jego przejawach („energiach”), postrzegając byt ludzki jako dynamiczny i otwarty na transcendencję.

Sięgając po pojęcia antropologiczne wypracowane w egzystencjalizmie oraz fenomenologii, nie redukując misterium osoby ludzkiej do żadnej racjonalnej i wewnętrznie spójnej teorii, filozof nawiązuje do prawosławnej myśli o człowieku zakorzenionej w dziedzictwie Ojców Kapadockich i skodyfikowanej w pismach Grzegorza Palamasa. Jako wzorzec antropologii Choruży przyjmuje „chrystologiczną antropologię przebóstwienia”, nawiązując w ten sposób do współczesnych autorów prawosławnych jak Panayiotis Nellas, Christos Yannaras oraz Joannis Zizioulas. Podobieństwa dotyczą m.in. przyjęcia relacyjnego rozumienia osoby ludzkiej, zgodnie z którym właściwy sposób bycia osobą jest bycie jednostki w dynamicznej relacji do czegoś/kogoś. Osoba jest wydarzeniem relacyjnym nieredukowalnym do wspólnej ludzkiej natury, jest sposobem istnienia człowieka. Relacja z innymi/Innym – to sposób aktualizacji człowieka, której warunkiem jest wyjście człowieka poza własne granice.

Autor SA porównuje egzystencję człowieka w świecie do celebrowania Liturgii Kosmicznej (por. Hans Urs von Balthasar). Podkreśla on, iż odnosząc do człowieka pojęcia *prosopon* oraz *hipostasis*, Ojcowie Kapadocy dokonali ontologicznej i antropologicznej rewolucji, znieśli metafizykę hellenistyczną na rzecz chrześcijańskiego rozumienia rzeczywistości, w którym ontologiczne pierwszeństwo posiadają nie ogólniki, lecz osoba.

Główne przesłanie Antropologii Synergicznej (własna interpretacja)

SA rozpatruje człowieka jako rzeczywistość dynamiczną i otwartą, w swych decyzjach i postępowaniu oscylującą pomiędzy toposami Granicy Antropologicznej – Ontycznym (wewnętrznym i zewnętrznym) oraz Ontologicznym (transcendentnym). Poprzez własny, świadomy i konsekwentny wysiłek człowiek jest w stanie po nowemu kreślić mapę tych trzech obszarów, zarówno w sobie samym, jak i w przestrzeni otaczającej. W myśl SA człowiek jest powołany do włączenia do obszaru transcendentnego dwóch ontycznych ob-

szarów – obszaru własnej psychiki oraz otaczającego świata empirycznego. W ten sposób człowiek zbawia, w sensie ontologicznym, siebie oraz cały otaczający go świat.

Człowieka świadomie kierującego się do podobnego celu filozof rosyjski określa jako Człowieka Ontologicznego. Jego nadejście ma być ratunkiem przed „gatunkowa eutanazja człowieka”. Filozof rosyjski nawołuje nas stanąć po stronie życia, zachować obraz człowieka stworzonego „na obraz i podobieństwo Boże” [Rdz 1, 26], zachować w sobie „obraz Boga niewidzialnego” [Kol 1, 15]. Pod tym względem myśl Chorużyja ma charakter chrześcijański *par excellence*. Współbrzmi ona z przesłaniem encykliki papieskiej *Evangelium Vitae* (1995): „człowiek jest powołany do pełni życia, która przekracza znacznie wymiary jego ziemskiego bytowania, ponieważ polega na uczestnictwie w życiu samego Boga” (Jan Paweł II, *Evangelium Vitae*, TUM, Wrocław 2021).

Znaczenie rozprawy

Praca stanowi najbardziej pełne z istniejących dotychczas krytycznych ujęć SA, zarówno na gruncie polskim, jak i w obszarze rosyjskojęzycznym. Sam autor SA nie pozostawił po sobie całościowej monografii, w której by w sposób systematyczny przedstawił nie tylko samą SA, ale także jej rozmaite konteksty oraz praktyczne zastosowania swoich idei.

W rozprawie zrealizowano też szereg dodatkowych celów jak: (a) stworzenie pełnej bibliografii tekstów Sergiusza Chorużyja oraz bibliografii krytycznej przedmiotu, (b) sformułowanie biografii twórczej filozofa rosyjskiego, (c) wskazanie na inne obszary humanistyki, na których może być w sposób twórczy i owocny wykorzystana SA (m.in. interpretacja dzieła muzycznego, stworzenie nowej teorii prawa).

Rozprawa ma sprzyjać dialogowi międzykulturowemu i międzyreligijnemu. Sama postawa dialogiczna odpowiada najgłębszej teologicznej i duszpasterskiej misji Kościoła Chrześcijańskiego. Postrzegam moją rozprawę jako kontynuację dzieła i hołd dla Sergiusza Chorużyja, prawosławnego chrześcijanina otwartego na katolicyzm, autorem szukającym głębszych przestrzeni do dialogu pomiędzy obu kościołami chrześcijańskimi, a także pomiędzy chrześcijaństwem i współczesną kulturą.

Roman Turowski

Roman Turowski
Kraków, 07.11.2022